

Těžké neviditelno
aneb
jaké částice tvoří temnou hmotu ve vesmíru?

Již dlouhá desetiletí trápí astronomy problém neviditelné hmoty ve vesmíru. Na existenci takové hmoty, která se projevuje pouze gravitačním působením, lze usuzovat z pohybu viditelné hmoty (hvězd v galaxiích, galaxiích v kupách ...). Ovšem otázka, co vlastně tvoří tuto temnou hmotu, zůstává dodnes nezodpovězena a někteří kandidáti jsou velmi exotičtí. Velkým otazníkem je obestřeno i množství takové hmoty. Je velmi pravděpodobné, že více než 90 procent hmoty ve vesmíru patří k temné hmotě a je takového druhu, který dosud neznáme. Úplně vyloučena však není ani možnost, že temná hmota neexistuje a jevy, které jí přisuzujeme, jsou způsobeny modifikací zákonů gravitace pro velké vzdálenosti a velmi řídká prostředí.

Experimentální evidence temné hmoty

Temná (skrytá) hmota – projevuje se pouze gravitačním působením. Náznaky její existence J. Oort (pohyb hvězd v Galaxiích) a F. Zwicky (pohyb galaxiích v kupě Coma Berenici) – třicátá léta minulého století.

Možnosti zkoumání:

1. Zkoumání pohybu hvězd v galaxiích, galaxiích v kupách, velkorozměrové struktury vesmíru
2. Teplota horkého plynu v galaxiích a kupách galaxiích
3. Využití efektu gravitační čočky

Až 90 % hmoty v kupách tvoří skrytá hmota

4) **Nestandardní:** ovlivnění průběhu počátku vesmíru – vliv na reliktní záření a průběh primordiální nukleosyntézy

Pohyb hvězd v galaxiích

Rotační křivky galaxií → první evidence temné hmoty - tvoří rovnoměrně rozložené halo

Studium oběžných pohybů hvězd → halo v galaxiích

Studium oběžných pohybů galaxií → halo v galaktických kupách

(vnější se pohybují rychleji než odpovídá pozorované hmotě)

Zjednodušený příklad - koule z konstantní hustotou:

$v^2 = G_N M(R)/R$ kde $M(R)$ je hmotnost uzavřená v kouli o poloměru R , G_N gravitační konstanta

Rychlost pohybu Místní skupiny galaxií - ~ 600 km/s

Hmotnost Velkého atraktoru $\sim 10^{16} M_S$ (jen desetina viditelná)

Další rozsáhlé koncentrace hmoty - "lívancová", "buněčná" velkorozměrová struktura $\rightarrow$ její gravitační vliv naznačuje značný podíl temné hmoty

Velmi vzdálené galaxie $\rightarrow$ vzniklé krátce po Velkém třesku $\rightarrow$ zkoumání změn v evoluci a struktuře galaxií v čase

Rozsáhlé oblasti řídkého horkého i chladného ionizovaného i neutrálního vodíku - velké objemy $\rightarrow$ nezanedbatelná hmotnost.

Rozšiřování pozorování v radiovém, infračerveném rentgenovém oboru $\rightarrow$ přesouvání mezi viditelnou hmotu

Rozložena v galaxiích i mezigalaktickém prostoru - vyplňuje objem kup galaxií

Pozorované množství nestačí na vysvětlení "temné" hmoty.

.....

Temná energie

Reliktní fotony - z jejich počtu a energie dostáváme $\Omega_\gamma = 5.8 \cdot 10^{-5}$

Reliktní neutrina (pokud $m_\nu=0$) - $\Omega_\nu = 2.6 \cdot 10^{-5}$

Reliktní gravitony - také zanedbatelný příspěvek

Energie vakua (kosmologická konstanta) - vakuum je vyplněno virtuálními páry částice a antičástice $\rightarrow$ hustota vakua $\rightarrow$ projevuje se jako kosmologická konstanta - urychluje rozpínání vesmíru

Experimentální náznaky existence: pozorování vzdálených supernov (známé absolutní jasnosti) $\rightarrow$ pozorování zrychlování expanze určení závislosti rychlosti vzdalování na vzdálenosti (času) $\rightarrow \Omega_\Lambda = 0.8 \pm 0.2$

Velkorozměrová struktura vesmíru

Temná hmota ovlivňuje vznik nehomogenit v hustotě hmoty při Velkém třesku průběh jejich vývoje a vznik i stabilitu velkorozměrové struktury vesmíru

Rozsáhlé přehledky oblohy - velký počet rudých posuvů galaxií, jednotná metodika (potlačení výběrových efektů)

Určení rozložení galaxií $\rightarrow$ trojrozměrná mapa pozorovaného vesmíru

Porovnání s modelovými simulacemi pro různé kosmologické parametry - různý vliv temné hmoty v závislosti na složení

Co když temná hmota neexistuje?

Na temnou hmotu usuzujeme pouze z gravitačního působení → předpoklad platnosti Einsteinovi obecné teorie relativity (v nerelativistické limitě Newtonovi teorie gravitace)

Hypotéza modifikace gravitačního působení pro malé intenzity - zrychlení (difuzní rozložení hmoty) → hledání nové teorie gravitace (zatím neexistuje ani v náznaku)

Fenomenologické modifikace (MOD - MODified Newtonian Dynamics) → zesílení vlivu gravitace ↔ lepší popis rotačních křivek galaxií a pohybu galaxií v kupách

Dva možné způsoby modifikace (pro velmi malá zrychlení):

1. Narušení rovnosti setrvačné a gravitační hmotnosti
2. Změna gravitačního zákona

Výhody:

1. Není nutno zavádět nové částice a exotické formy hmoty či energie
2. Dobrý popis rotačních křivek galaxií

Nevýhody:

1. Zatím žádná teorie gravitace, která by takovou modifikaci obsahovala, problém se skloubením OTR a MOND
2. Zatím nepotvrzen jev, který by MOND předpovídal odlišně od současné gravitační teorie se započtením temné hmoty

-----
Závěr

1. Řada experimentálních pozorování naznačuje existenci nesisvitivé hmoty
2. Velká část této temné hmoty je nebaryonové povahy
3. Většinu temné baryonové hmoty lze pravděpodobně vysvětlit pomocí bílých, černých a hnědých trpaslíků
4. Velkorozměrová struktura vesmíru preferuje jako hlavní část nebaryonové temné hmoty chladnou temnou hmotu
5. Vysvětlení formování galaxií nejspíš potřebuje i menší množství horké temné hmoty
6. Výzkumy časového průběhu rozpínání vesmíru pomocí supernov typ Ia naznačují existenci temné energie
7. Současné hodnoty kosmologických parametrů jsou:

$$\Omega_{\text{TOT}} = 1.0 \pm 0.1$$

$$\Omega_{\Lambda} = 0.8 \pm 0.2 \quad \text{a} \quad \Omega_M = 0.35 \pm 0.10$$

$$\Omega_{\text{CDM}} = 0.30 \pm 0.10 \quad \Omega_{\text{HDM}} = 0.003 - 0.10 \quad \Omega_b = 0.045 \pm 0.10$$

*****

Těžké neviditelno
aneb

jaké částice tvoří temnou hmotu ve vesmíru? + můj modrý komentář

Již dlouhá desetiletí trápí astronomy problém neviditelné hmoty ve vesmíru. Na existenci takové hmoty, která **se projevuje pouze** gravitačním působením, **lze usuzovat z pohybu viditelné hmoty** (hvězd v galaxiích, galaxií v kupách ...). **Vnucuje se hned dotěrná otázka** : Ono usuzování kona-dělá-zjišťuje člověk a to na planetě Zemi s jistými parametry geneze od Třesku. To znamená, že člověk usuzuje z toho >co dostane< tj. z fotonů, které dorazí do pozorovatelného člověka s jistou volenou souřadnicovou soustavou (euklidovskou). Foton donese informace, které mohou být „zkreslené“ a donesené po křivých trajektoriích tj. z neeuklidovského časoprostoru. Jak tedy fyzikové zohledňují „zakřivené“ informace, z nichž usuzují na pohyb viditelné hmoty ? včetně doprovodných relativistických efektů ? Ovšem otázka, co vlastně tvoří tuto temnou hmotu, zůstává dodnes nezodpovězena **A zůstává především nezodpovězená otázka** >kolik že té temné hmoty< doopravdy je po eliminaci „pokřivených“ informací. a někteří kandidáti jsou velmi exotičtí. Velkým otazníkem je obestřeno i množství takové hmoty. O.K. Je velmi pravděpodobné, že více než 90 procent hmoty ve vesmíru patří k temné hmotě a je takového druhu, který dosud neznáme. **Co když „pokřivené“ informace vyhodnocujeme my- pozorovatel špatně a ona žádná temná hmota nechybí ?** Úplně vyloučena však není ani možnost, že temná hmota neexistuje O.K: a jevy, které jí přisuzujeme, jsou způsobeny modifikací zákonů gravitace pro velké vzdálenosti tj. pro zakřivený časoprostor a velmi řídká prostředí. **No, a tedy jak se na to půjde ? aby se to rozluštilo ?**

Komentoval jsem slova pana Vladimíra Wágnera

16.05.2005